

Vzpomínky

Bylo slunečné zimní pondělí a sedmnáctiletá Sandie šla ze školy, ke svojí prababičce. Měla na svém tyrkysovém svetru připevněnou modro-žlutou dvoukoloru, byla na levé straně, tam, kde je srdce. Sandie se hluboko uvnitř bála a každým dnem v posledním měsíci se trápila čím dál více, stejně jako každý kdo žije v Evropě. Propukla totiž válka, která začala bitvou, již někteří nazývají bitvou o Kyjev. Bylo to 24. února roku 2022. Tehdy se spoustě lidem změnil život.

Kyjev leží v nádherné zemi Ukrajině, kde žilo mnoho dobrých lidí. Zaútočil na ně člověk, který nemá lidské srdce, je to diktátor, zastánce šíření lží a porušování lidských práv. Ukrajinští obyvatelé teď trpí, rodiny nemohou být se svými otci a většina z nich neví, kde jsou, nebo jestli žijí. Zemřelo opravdu hodně nevinných obyvatel, děti se rodí ve stanicích metra, které nejsou sterilní a toto prostředí může ublížit jak miminkům, tak jejich maminkám. První, co tito tvorečci slyší, jsou výbuchy bomb a řev sirén. Lidé, kteří stále žijí na Ukrajině, neví, kam se mají schovat, aby je netrefila bomba, která jim kdykoliv může zničit domov. Kvůli této válce utíkají ukrajinské ženy, děti a muži, kteří nemohou bojovat, do jiných zemí, aby se ukryli před válkou. Pro ty, kteří zůstali na Ukrajině, se v zemích, které poskytují bezpečné zázemí, vytvářejí sbírky, kam lidé nosí humanitární pomoc. I město, které je pro Sandie rodné, takto pomáhá.

Sandie mířila ke své prababičce a myslela na to, jak může ještě pomoci Ukrajině. Míjela trafikou, náměstí a uvědomovala si, jak je vděčná, že nad zemí, kde žije, nelétají bombardéry a nejezdí tam tanky. Dostala se až k malé samoobsluze, kde se rozhodla své milované babičce koupit její oblíbené květiny a bonboniéru.

Když konečně dorazila na místo, uviděla svojí prababičku, jak sedí na gauči, jako obvykle elegantně oblečenou, ale tentokrát měla hlavu zabořenou v rukách a očividně se bála. Sandie babičku pozdravila a prababička se zvedla, ztlumila rádio, kde běžely zprávy a odpověděla své pravnučce zpět. Její pozdrav měl něco do sebe, byl uhlazený a zdvořilý, ale také byl plný lásky.

Sandie dala prababičce květiny do vázy a uvařila oběma čaj. Vždy s prababičkou popíjela čaj a povídaly si spolu a poslouchaly staré desky, které měly své kouzlo. Vždy jí prababička vyprávěla, co dělala po válce jako mladá, vždy se moc nasmály, ale nikdy pravnučce mnoho nevyprávěla, co bylo za války nebo před ní.

Prababička se jako vždy usadila na křeslo, které bylo zjevně velice kvalitní, bylo tam totiž od dob, co Sandie pamatovala a dosud nemělo ani škrábnutí. Pravnučka si jako obvykle zabrala pohovku a dala prababičce na konferenční stoleček krabičku bonboniéry. Babička se usmála a poděkovala, po chvíli se zvedla a odešla do ložnice. Za chvíli se vrátila a podala Sandie nějaké papírové desky. Byly v nich nějaké kresby, které vyzařovaly veliký talent, ale jejich pointa byla poněkud chmurná a špatně se na ně dívalo. Když pravnučka otočila některou z těch kreseb, zahlédla monogram SHB a pod ním stál rok a místo. Sandie se vlily slzy do očí a podívala se na svou prababičku, ta se na ní smutně usmála a poznamenala, že musí vědět, co se dělo za druhé světové války od někoho, kdo tu dobu opravdu zažil. Rodina, ze které Sandie pocházela, samozřejmě věděla o tom, že jejich milovaná prababička prožila při válce otřesné chvíle a tak se o tom zřídkakdy mluvilo. Jen Sandie se dnes dozví, co přesně se prababičce dělo. Tedy prababička usoudila, že je čas začít své vyprávění.

Narodila jsem se do poměrně bohaté židovské rodiny v roce 1923. Měla jsem šťastné dětství. Maminka a tatínek mě brávali každých 14 dnů do biografu. To víš, bylo to zlatá doba první republiky v Československu a rozkvétalo herectví. Samozřejmě ne každý se měl dobře, moje milá holčičko, ale

tak to bylo. Měla jsem po svém pokoji vylepené fotky filmových hvězd, například fotku Adiny Mandlové, Oldřicha Nového nebo Nataši Gollové. Dokonce tam chvíli měla místo i Lída Baarová, ale ve čtyřiatřicátém jsem ji strhla ze zdi. Jak už víš, dva roky zpět, tedy v roce 1932 se v Německu ujal moci Hitler a právě v tom roce 1934 se Baarová začala paktovat s nacisty. Tehdy se všichni lidé a nejenom židé báli nejhoršího – oprávněně. V roce 1939 sem totiž vpadl Hitler a okupoval zemi, ve které jsme žili, a která nám byla domovem. Jako svoji obhajobu hlásal záchranu utlačovaných Němců v českoněmeckém pohraničí, v Sudetech.

Báli jsme se, celá moje rodina. Začala se objevovat upozornění, která nám Židům zakazovala vstup na určitá místa. Tatínka vyloučili z práce – čekali jsme to nejhorší. Tenkrát mi bylo stejně jako tobě. Byl to rok 1940 a válčilo se už rok. Maminka tehdy přišla domů uplakaná a v ruce držela tři dopisy, které dala tatínkovi. Tatínek si je s rozklepanýma rukama převzal, otočil je a přečetl tři jména. „Salome Hannah Braunerová, Rút Anika Braunerová, Eliáš Levi Brauner.“ Pak se s vyděšenou tváří sesunul na zem. Určitě ti milá Sandie došlo, co dopisy obsahovaly.

Tatínek myslel nejdříve na to, že se schováme a přečkáme válku v úkrytu, kde nás nenajdou. Maminka s tatínkem ten den přemýšleli, co udělají. Další den už u nás ale zvonili dva důstojníci s nápisem SS na čepicích a vše bylo tak rychlé, že jsme už nestihli vyřešit, co uděláme dál. Naházeli jsme do tří kufrů věci, které nám přišli v tu chvíli důležité a najednou jsme seděli v nějakém voze, kde bylo nejméně dalších dvacet osob. Vůz nás vezl někam do neznáma a já jsem seděla mezi maminkou a tatínkem a pevně jsem se jich držela. Pořád jsem se na ně střídavě dívala, maminka plakala a tatínek měl slzy v očích.

Po delší době, kdy jsme se kodrcaly tím vozem kamsi, jsme dorazili na místo a surově nás vyhodili z vozu a oznámili nám, že jsme v Terezíně. U nějaké brány nás evidovali a ptali se na jména a na profese. Tatínek býval zubař a maminka bývala zdravotní sestra. Poslali je tak do terezínské ošetrovny. A nejspíše to mamince zachránilo život. Já jsem jim pověděla, že jsem teprve studentka na lékařské fakultě.

V další chvíli jsme už byli rozděleni, ale s maminkou jsem zůstala. V baráku mi vždy dávala rady, jak se mám chovat, abych nešla rovnou na smrt a dávala mi nějaké jídlo navíc, které mi posílal tatínek, když někde nějaké našel u pacienta, který už nebyl schopný jíst. Bohužel tatínka jsem za války viděla naposledy ten den, kdy nás zapisovali do těch papírů. S maminkou jsme pak po válce našli jeho jméno na seznamu mrtvých z Buchenwaldu od Červeného kříže.

Jednou večer přišla maminka do našeho baráku se slzami v očích. Řekla mi, že tatínek ten den nebyl vůbec na ošetrovně. Rozbrečela jsem se a maminka mě začala utěšovat, protože bych z toho měla problém. Moje maminka tam pro mě dělala, co mohla, byla pro mě jako světýlko na konci tmavého tunelu a já byla světýlkem jí. Vzájemně jsme si pomáhaly a ona mě neustále ochraňovala ať se dělo, co se dělo.

Půl roku po našem příjezdu si tam přizvali důstojníci další důstojníky. Tihle tyrani si vždy a v každém lágru vybírali dívky a ženy, které jim dělaly milenky. Když jsme stály nahé v nástupu doslova všechny vězeňkyně v táboře, doufala jsem a přála si to z celého srdce, aby si žádný z nich nevybral maminku, anebo mě, i když jsem věděla, že by nám to mohlo pomoci zajistit naše životy. Moje přání se mi nesplnilo...

Takový blondatý vysoký Němec, který se mi hnusil jen od pohledu, se začal mezi námi procházet. Zastavil se u mě a u maminky. Podíval se na ní a pak na mě. Chytil maminku ostře za tvář a zeptal se

jí, jestli jsem její dcera, maminka roztřeseným hlasem odpověděla tiché „ja“ a Němec ji pustil, ukazovákem zvedl můj skloněný obličej a usmál se na mě, vzal mi hrubě ruku a protáhl mě mezi ostatními vězeňkyněmi. Když dorazil k jeho druhům, pořád mě táhl za ruku a řekl ostatním, že vypadám stejně jako moje máma, ale v mladší verzi a proto si bere mě a všichni ti hňupové se začali smát.

Za každou chvíli, kterou jsem trávila v jeho pokoji, jsem dostávala papír a nějaké jídlo. Byla jsem pak jeho milenkou až téměř do konce války. Po psychické i fyzické stránce jsem ztrácela síly. Když si pro mě přišel poprvé, ptal se na mé jméno, tichounce jsem mu odpověděla na otázku a on se spokojeně usmál, od té doby jsem ten obličej nenáviděla. Ten den jsem dostala tužku a papír. Večer jsme pak s maminkou kreslily na papír zjevy, které jsme viděly v táboře. Kreslení nám dodávalo sílu, protože nám dodávalo často naději, že až vylezeme z toho pekla, ukážeme světu, tu hrůzu, kterou působila ta monstra nevinným lidem. Naději a důvod pro co žít jsme viděly jedna v druhé a obě pak pro obrázky, které vznikly na místě, kam nikdo nechce znovu vkročit. Některé z těch obrázků ale obsahují kresbu světa, který vznikl v našich představách, svět, který jsme si přály.

Ten Němec, který si mě brával do jeho apartmá, se jmenoval Hanz. Vždy mě nechal si ořezat tužku a při tom se mě vyptával na různé věci. On byl z těch lepších a možná proto mi dával více zbytků jídla, abych se mohla rozdělit s maminkou, asi nám chtěl pomoci. Ale i přes to jsem ho nenáviděla. Jednoho večera jsem se ho zeptala, proč nám pomáhá. Odpověděl, že se to sice nemá, ale že mě miluje. O té doby mi to říkal pokaždé, když pro mě poslal. Nebylo mi to k ničemu, i když to tvrdil, tak tvrdil také to, že nám nemůže více pomoci. Byla jsem moc zmatená.

Po druhém roce na tom místě jsme s maminkou potřebovaly už jen jídlo, pití, tužku a papír, který nám čím dál více ubýval. A tak jsem se jednoho dne rozhodla udělat smělý čin. Ten den, kdy jsem byla přivolána do pokoje německého důstojníka, jsem si jako obvykle sedla k odpadkovému koši a vzala jsem si ořezávátko a začala jsem si brousit tužku. Pak jsem se otočila směrem k Hanzovi a usmála jsem se na něj. Pak jsem začal mluvit svojí nejistou němčinou. Ptala jsem se, co jsem měla udělat, aby mi dával více jídla a papíru. Sedl si na postel a ruce si složil do klína. Usmál se na mě a pak vstal a odvedl mě zpět do baráku. Další den mě odvedl za stavení, kde jsme jako vězenkyně bydlely a řekl mi, ať mu s sebou vezmu všechny naše kresby. V jeho pokoji si je prohlédl a pak dlouhou dobu přecházel po pokoji. Nakonec jsem se vrátila za maminkou s několika kusy papíru a zbytkem nějakého jídla. Tak jsem se bála, že když jsem přišla do našeho stavení ani jsem si nevšimla, jestli jsem toho papíru měla více nebo jako vždy jen jednu otrhanou stránku papíru.

Asi třetím rokem toho podivného přežívání bylo jasné, že jsme s maminkou neskončily v selekci ještě ani jednou. Nebyly jsme ani jednou ve skupině vězňů a vězenkyň, která byla poslána dál a tudíž rovnou na smrt. A musíš vědět milá Sandie, že i když jsme se s maminkou měly lépe než jiní vězni, sotva jsme přežívaly. Postupně jsme ztrácely naději. Ta poslední kapka té naděje ale zůstávala, její existence byla založena na kreslení a na tom, že jsme věděly, že s maminkou musíme žít jedna pro druhou.

A po dlouhé době, která se pomalu vlekla a byla provázena stereotypním každodenním životem, začal řídit v Terezíně tyfus. Maminka pracovala v ošetrovně, jak už víš. Hodně jsem se obávala, že onemocní. Hanz sice zařídil, aby maminka občas dostala práci u švadlen, aby neriskovala život u nemocných, ale i tak na ošetrovně trávila mnoho času a tak jsem se bála čím dál více. A z téhle doby pochází většina kreseb, s maminkou jsme se bály tolik, že jsme často probděly noci, které jsme strávily kreslením až do dob, kdy se brzy ráno v lágru rozezněly sirény jako budík pro všechny vězně.

Ten krásný život, který jsme si vysnily na obrázcích a každým dnem jsme s maminkou začaly doufat a přát si, aby to všechno už skončilo, a my jsme mohly jít domů. Tenkrát jsme netušily, že už je skoro konec války. Pohled na mojí maminku byl úděsný. Tváře měla propadlé, ruce měla sedřené a byla vyhublá, v propadlé tváři se zračil strach a pod jejíma velikýma očima měla tmavé kruhy z vyčerpání. Byla úplně vysílená a unavená, přála jsem si, aby to všechno ten den už skončilo.

U Hanze na stole ležel kalendář, a tak jsem v průběhu války věděla, jaký je rok a den. Tehdy, když jsem byla v Hanzově pokoji naposledy, mi připadal nervózní. Cítila jsem se tak zvláště a někde hluboko jsem tušila, že se něco děje. Byl to večer 7. května 1945. Další den ráno se po lágru nerozezněly sirény na znamení začátku nového dne. Když jsem se ten den ráno probudila, v baráku bylo několik dalších žen. Byla jsem velice zmatená, protože tam nebyla maminka a tak jsem začala kreslit její portrét. Pamatovala jsem si, jak vypadá do detailů, protože byla jediná osoba v mém životě za války, na kterou jsem se dívala s láskou. Po několika desítkách minut jsem spatřila Hanze, který držel maminku u sebe, a rozhlížel se. Došlo mi, že hledá mě a tak jsem za ním došla. Vzal mě za ruku a odtáhl mě a mou maminku do nějaké místnosti a nervózně nám nakázal, ať tu zůstaneme do té doby, než si pro nás přijde. Chvilíčku na to se vrátil a donesl nám tužku a všechny naše kresby, které jsme schovávaly ve skulince za místem, kde jsme spaly. Pak nám ještě dal kousek chleba. Znovu nás ujistil, že se pro nás vrátí, ať do té doby nikam nechodíme. Byly jsme obě neuvěřitelně zmatené a bály jsme se tak moc, že jsme poslechy.

Zrovna když jsem dokreslila svoji poslední kresbu – kresbu své maminky, uslyšely jsme v dálce zvuk tanků a vojenské techniky. Začaly jsme se bát, ale po chvíli jsme zjistily, že v ten den se už dostaneme z toho strašného místa. Slyšely jsme, jak nějakí vojáci křičeli na německé důstojníky a pak čím dál víc hlasů, mluvících jinou řečí, než německou. Maminka se na mě usmála a řekla mi: „Moje zlatá holčičko, dnes začneme vše znovu.“ A políbila mě na čelo. Ztěžka vstala a podala mi svou ruku na pomoc, když mi pomohla vstát, vzala jsem kresby a nechala jsem tam kus toho chleba a tužku. Ruku v ruce jsem vyšla s maminkou z místnosti. Oděné ve špinavém, dřevém a páchnoucím oblečení, jsme vyšly na nám dobře známý dvůr, kde pobíhali muži a ženy oděné v uniformách spojenecké strany a pomáhali všem lidem, kteří sotva popadali dech. Nás se ujal nějaký voják, který nás odvedl k bráně, kterou jsme vstoupily do továrny na neštěstí a z níž jsme na začátku května roku 1945 také vystoupily. Ten voják nám přistoupil a s přízvukem nám česky řekl: „Dámy, jste volné!“ V našich očích se objevily slzy, slzy štěstí. Chvilí jsme se na sebe usmívaly a pak jsem maminku objala.

Voják nás nasměroval do nějaké vesnice a odešel, aniž by si vyslechl naše poděkování a vděčnost za záchranu našich životů. Několik metrů za branou jsme uviděly vlak, na kterém odjížděli němečtí důstojníci a mezi nimi jsem spatřila i Hanze. Když si mě všiml a podíval se na mě, zjistila jsem, že mu tekly slzy po tvářích. Jsem mu vděčná, že nám trochu pomáhal, ale když si vybavím jeho tvář, sevře se mi žaludek a naskočí mi husí kůže.

Na cestě se nás nečekaně ujaly zdravotnice ve světle modré uniformě. Odvedly nás na ošetřovnu, kde nám doktoři podali nějaké vitamíny, léky a dali nám najíst. Nechali si nás tam asi dva týdny. Mezitím jsme ale zjistily, že náš tatínek je pravděpodobně mrtvý. Totiž, když jsem přistoupila k jedné tabuli a začala pročitat seznamy jmen na tabulkách, které na nich visely, narazila jsem na seznam jmen z Buchenwaldu a našla jsem jméno tatínka. V tu chvíli se mi podlomila kolena a pak už si jen vzpomínám, že jsem se probudila na své posteli v ošetřovně. Když jsem otevřela oči, tak se na mě maminka usmála a podala mi tabletku obsahující nějaké vitamíny se slovy, že prý mi ji má dát až se probudím. Když jsme s maminkou odcházely, potkalo nás štěstí. Ve dveřích do ošetřovny stála ta milá, nám dobře známá postava, stál tam můj tatínek Levi a usmíval se na nás. Vzal nás obě do

náruče a já jsem ani jednoho nechtěla pustit z objetí. Později nám tatínek objasnil, že v Buchenwaldu se mu podařilo získat pozici zdravotníka a později utéct. Svě pyžamo s číslem předal jinému vězni, aby mu mohlo pomoci zajistit jeho život, ale nejspíše ten vězeň zemřel a tak se číslo na pyžamu toho vězně po válce přeměnilo na tatínkovo jméno a zapsalo se na seznam lidí, kteří v tom táboře zemřeli.

Záhy po té, co jsme opustili ošetřovnu, jsme odpluli do Anglie. Tam jsem zjistila, že jsem byla v jiném stavu. To dítě jsem si ale nenechala, protože bych musela vychovávat dítě německého důstojníka, který tyranizoval spoustu jiných lidí. Když začaly soudy s nacistickými zločinci, jeden ze soudů si vyžádal kresby, které jsme s maminkou nakreslily jako jeden z důkazů. Kresby nám vrátili v třiašedesátém roce. Já jsem vystudovala vysokou školu a potkala jsem tvého pradědečka Williho. Začal se mi plnit můj vykreslený svět. Za Williho jsem se provdala a narodila se nám tvoje babička, s Willim jsme ji pojmenovali po našich maminkách, tedy Rút Izabela. Byla moje štěstíčko, dávala jsem jí lásku, jako mě to naučila moje maminka a učila jsem ji, aby si nesmírně vážila štěstí, které má.

Tvoje babička dostudovala uměleckou vysokou školu, kde potkala tehdy začínajícího mladého profesora matematiky. Jmenoval Gilbert. Zanedlouho po svatbě přišel na svět tvůj tatínek. Dostal jméno Eliáš. Když bylo tvému tatínkovi kolem šesti let, tak jsme se s Willim vrátili zpět do Česka, tenkrát ještě Československa. Tvůj tatínek Eliáš se k nám nastěhoval o několik let později, když šel studovat sem na vysokou školu. Potkal tady tvou maminku Nicol, nebyla židovka, ale už od začátku se mi líbila, byla sympatická, pěkná a měla srdce na správném místě a do teď má. Byli do sebe tak zamilovaní, že rok na to, co se potkali, se vzali. A hned ten další ses nám narodila ty. Tvůj tatínek a maminka se shodli na tvém jméně skoro hned, ale Nicol, tvoje maminka, ti chtěla dát i mé jméno, na mojí počest a tak jsem ti prababičkou i jmenovkyní.

Když její prababička dovyprávěla, Sandie na ni s prázdným výrazem zírala. Po chvíli se zvedla a pevně ji objala, ten den se jí od prababičky vůbec nechtělo jít domů. V té chvíli, kdy prababičku držela, si Sandie Rút uvědomila, že je šťastná a že si váží všeho štěstí, které má a že je neskutečně vděčná za to, že má milující rodinu a útulný domov.

Prababička pak ještě dopověděla pár vět:

Víš Sandie, nikdy bych neřekla, že lidé stejné národnosti, jaké byli i ti, kteří nás vysvobodili, jsou schopni nejdříve přivést Československo a spoustu dalších států na pokraj zničení a teď dokonce zničí tolik nevinných lidí a jejich domovy. A také si možná říkáš, jak nám mohlo dávat naději pouhé kreslení. Víš, každý, kdo to peklo přežil, měl něco jiného, co mu dodávalo sílu. Těch aktivit ale bylo málo. Nám pomohlo kreslení, někomu zpěv a velice malému množství lidí se podařilo uprchnout, jako se to podařilo tatínkovi. A ti, co zůstali živí až do konce, úplně všichni, a bylo nás smutně málo, jsme měli aspoň malinko naděje v sobě. A tam na tom úděsném místě nám ji přinášela činnost, která nám dávala aspoň trochu odpočinku a ve které jsme viděli budoucnost, další den, kdy tu činnost můžeme znovu zopakovat, to nám dalo naději, že pokud přečkáme ještě několik dalších a dalších dní, to vše nakonec skončí. A víš, holčičko, když máš aspoň kousek naděje v sobě, tak ti to dodává sílu, když máš aspoň trochu síly a naděje, přežiješ a v takto těžkých chvílích ti k tomu pomůže například jen notový zápis nebo právě papír a tužka.